SUOMEN ASIANAJAJALIITTO
FINLANDS ADVOKATFÖRBUND

Eduskunnan lakivaliokunnalle
LaV@eduskunta.fi

13.12.2016

Lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle tutkintavankeuden vaihtoehtoja ja järjestämistä koskevaksi lainsäädännöksi (HE 252/2016)

Suomen Asianajajaliitolta on pyydetty asiantuntijalausuntoa lakivaliokunnalle liittyen hallituksen esitykseen eduskunnalle tutkintavankeuden vaihtoehtoja ja järjestämistä koskevaksi lainsäädännöksi (HE 252/2016). Asianajajaliitto on nimennyt allekirjoittaneen asiantuntijaksi asiassa ja tulen kuultavaksi asian valiokuntakäsittelyyn. Kirjallisesti lausun asiassa kunnioittavasti seuraavaa.

Tutkinta-aresti

Tutkinta-arestia on pidettävä perusteltuna uutena elementtinä keinovalikoimaan silloin, kun pyritään löytämään vastaajan perusoikeuksia vähemmän loukkaavia tapoja torjua paon vaaraa, karttamisvaaraa tai jatkamisvaaraa ei-lainvoimaisen tuomion muutoksenhaun ajaksi nimenomaan tutkintavankeuden vaihtoehtona.

Syyttömyysolettama ei kumoudu lainvoimaa vailla olevan käräjäoikeuden tuomion myötä, joten kaikki uudistukset, joilla tutkintavankeuden käyttöä prosessin tässä vaiheessa vähennetään, ovat lähtökohdiltaan oikeansuuntaisia.

Totean kuitenkin, että lainkäyttäjän työkaluvalikoiman parantuminen ei saa johtaa siihen, että vuoden ja kahden vuoden välille asettuvan ei-lainvoimaisen tuomion perusteella vastaajaan kohdistetaan pakkokeinoja pakkokeinon käyttämisen mahdollisuuden vuoksi tilanteissa, joissa niille ei ole aitoa tarvetta. Oikeuskäytäntö tulee näyttämään, onko tähän huoleen aihetta.

Tutkinta-arestille kaavailtu käyttöalan rajaus (käytettävissä vain tilanteissa, joissa seuraamus on alle 2 vuotta vankeutta) on myös kyseenalaistettava.

Lain mukaan tuomioistuin saa syyttäjän tai vastaajalle rangaistusta vaatineen asianomistajan vaatimuksesta määrätä ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitun van-

Simonkatu 12 B 20
00100 Helsinki
Puhelin (09) 6866 120
Faksi (09) 6866 1299
info@asianajajaliitto.fi
www.asianajajaliitto.fi

Simonsgatan 12 B 20
00100 Helsingfors
Tel. +358 9 6866 120
Fax +358 9 6866 1299
info@advokatforbundet.fi
www.advokatforbundet.fi

gittavaksi tai pidettäväksi edelleen vangittuna ilman lisäedellytyksiä, jos tuomittu rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta. Tuomioistuimella ei ole velvollisuutta tätä tehdä eikä syyttäjällä velvoitetta tätä vaatia.

Tutkinta-arestivaihtoehto olisi käyttökelpoinen myös ankarammin rangaistavissa teoissa nimenomaan välittömän vangitsemisen vaihtoehtona. Esimerkiksi talousrikoksissa, joissa rikoksen euromääräisestä laajuudesta riippuen vaadittu ja tuomittu seuraamus voi olla ankarakin, ei ole perusteltua aihetta olla tarjoamatta vastaajalle ja tuomioistuimelle vähemmän ankara pakkokeinovaihtoehto myös tilanteissa, joissa tuomitaan enemmän kuin kaksi vuotta vankeutta. Kysymys on kuitenkin hankala, koska uuden työkalun ei tule johtaa siihenkään, että esimerkiksi talousrikosasian vastaajia, joita ei olisi määrätty tuomiolla vangittavaksi, määrätään nyt tutkinta-arestiin. Kohtelun ei missään tapauksessa tule ankaroitua lainmuutoksen myötä.

Tehostettu matkustuskielto

Kyseessä on tärkeä, tarpeellinen ja oikeusvaltiota vahvistava uudistus. Suomen tilanne pitkien tutkintavankeusaikojen suhteen on sietämätön ja kansainvälisessä vertailussa ilmeisen poikkeuksellinen. Viittaan yksityiskohtien osalta soveltuvin osin yllä tutkinta-arestista lausumaani.

Selvitys olosuhteista tehostettua matkustuskieltoa varten

Ennakolta arvioituna tehostetun matkustuskiellon mahdollisuus aktualisoitunee useimmin tilanteissa, joissa tutkinnanjohtaja vaatii epäillyn vangitsemista neljän vuorokauden kuluessa epäillyn kiinniottamisesta ja puolustus vaatii, että epäilty tulee määrätä enintään tehostettuun matkustuskieltoon.

Vapautensa menettäneen rikoksesta epäillyn olosuhteiden selvittäminen kuuluu lähtökohtaisesti epäillylle määrätylle puolustajalle keskeisimmin rikosasian seuraamuskeskustelua varten. Sinällään on luontevaa, että pakkokeinovaiheessa asianajajan tulee myös toimia vastaavasti, mutta kokonaan eri asia on, millainen tosiasiallinen mahdollisuus määrätyllä tai määrättävällä puolustajalla on tämän selvityksen kokoamiseen esimerkiksi yllä kuvatussa tilanteessa.

Tehostetun matkustuskiellon käyttö ei saa sulkeutua pois sillä perusteella, että käräjäoikeus toteaa epäillyn laiminlyöneen tälle lainvalmisteluaineistossa asetetun velvollisuuden selvittää omat olosuhteensa tämän pakkokeinon käyttöä varten. Poliisivankilasta käsin itseään koskevan kirjallisen selvityksen hankkiminen on vaikeaa, ellei mahdotonta, ja yhtä lailla aikapaine aiheuttaa sen, että puolustajan tulokset voivat olla vähäisiä.

Viranomaiselle tulisi asettaa myötävaikutusvelvollisuutta selvityksen hankkimiseen. Esitutkinnassa tulee lain mukaan selvittää myös rikosepäilyä vastaan puhuvat seikat, ja tämän on syytä tulkita tarkoittavan myös vastaajaedullisiin pakkokeinoihin johtavien olosuhteiden selvittämistä. Pakkokeinolaissa (PKL 1:3) säädetty vähimmän haitan periaate velvoittaa myös ja ennen kaikkea poliisia.

Kumppanin suostumus

Jos epäilty rikos on kohdistunut kotona asuvaan toiseen henkilöön, tehostettu matkustuskielto velvollisuuksin pysyä kotona ei liene käyttökelpoinen pakkokeino lainkaan.

Kumppanin tai samassa asunnossa asuvan henkilön aidon suostumuksen selvittäminen ei ole nähdäkseni niin iso ongelma, kuin useissa mietintöön annetuissa lausunnoissa on esitetty.

Tutkinta-arestin ja tehostetun matkustuskiellon vuorokausiraamit

Esityksen mukaan tutkinta-arestiin ja tehostettuun matkustuskieltoon määrätyn tulisi pysyä asunnossaan vähintään 12 ja enintään 22 tuntia vuorokaudessa. Määräys 22 tunnista on kohtuuton ja tuntimääräistä enimmäisvelvoitetta tulisi laskea.

Kaksi tuntia vuorokaudessa ei riitä turvaamaan ihmisen perustarpeita liikkumisen suhteen. Karttamisvaaran kannalta tällä ei voi olla mitään merkitystä, sillä näiden pakkokeinojen kohteilla on aina (eli enimmäisrajoista riippumatta) mahdollisuus rikkoa tutkinta-arestin ja tehostetun matkustuskiellon ehtoja, jolloin seuraamuksena on vangitseminen. Enimmäisraja tulee laskea kohtuulliselle tasolle.

Vapaudenmenetysajan vähentäminen

Koska myös hallituksen esityksessä ehdotetut uudet tutkintavankeuden vaihtoehdot sisältävät merkittäviä puuttumisia henkilöiden perusoikeuksiin, pidän selvänä, että tutkinta-arestin ja tehostetun matkustuskiellon osuus tulee vähentää täytäntöönpantavaksi tulevan ehdottoman vankeusrangaistuksen suorittamisajasta. Näin myös hallituksen esityksessä linjataan.

Esityksessä kuitenkin lähdetään siitä, että kaksi tehostetun matkustuskiellon päivää tai tutkinta-arestipäivää vastaa yhtä vankeuspäivää. Katson, että henkilön sulkeminen kotiinsa jopa 22 tunnin ajaksi vuorokaudessa elektronisella valvonnalla merkitsee voimakkaampaakin liikkumisvapauden rajoittamista kuin puolta tutkintavankeuspäivästä, mistä syystä tulisi harkita, olisiko suhdeluku syytä muuttaa siten, että kolme päivää tehostetussa matkustuskiellossa tai tutkinta-arestissa vastaisi kahta päivää tutkintavankeudessa.

Lisäksi se, että ylijäämäpäiviä tai ylijäämäpäivää ei vähennetä täytäntöönpantavasta rangaistuksesta, on ristiriidassa rikosasioissa vallitsevan vastaajaedullisen tulkintaopin kanssa. Se on myös ristiriidassa esimerkiksi sen oikeuskäytännön kanssa (KKO 2007:90), jonka mukaan vapaudenmenetysaikaa tuomiosta vähennettäessä otetaan vähennyksenä huomioon myös päivä, jolloin vastaaja on päässyt vapaaksi, vaikka se olisi tapahtunut aamullakin.

Tutkintavankeus poliisin säilytystilassa

Hallituksen esityksen pohjana olevassa työryhmän mietinnössä (Tutkintavankeuden vaihtoehdot ja järjestäminen; OM:n mietintöjä ja lausuntoja 5/2016) lausutun käsityksen mukaan tutkintavankien säilyttämisestä poliisin tiloissa tulisi mahdollisimman pian luopua kokonaan. Yhdyn tähän käsitykseen.

Hallituksen esityksen muutosehdotukset liittyen tutkintavangin säilyttämiseen poliisin tiloissa merkitsevät olennaista parannusta nykytilaan, joka on täysin kestämätön, mistä seikasta on hyvin tehty selkoa hallituksen esityksessä nimenomaan kansainvälisten valvontaorganisaatioiden taholta Suomelle annettujen vakavien moitteiden johdosta.

Esimerkiksi CPT:n raportissa mainittu tutkintavangin painostamisvaara poliisin tiloissa on todellinen vaara, ja vaikka tutkintavankia ei määritelmän mukaisesti poliisin suojissa edes painostettaisi, hänen luonaan saatetaan käydä ja käydään keskustelemassa ilman puolustajan läsnäoloa, ja samalla loukataan epäillyn oikeutta asianmukaiseen puolustukseen. Kaikki poliisin tiloissa säilytettävät vapautensa menettäneet eivät ole persoonallisuusrakenteeltaan niin vahvoja, että kykenevät ilmaisemaan selkeästi, että eivät halua keskustella ilman puolustajan läsnäoloa tutkittavasta asiasta.

Jos uudistus toteutuu ehdotetun mukaisena, lyhenee laissa määritelty maksimikesto neljästä viikosta 7 vuorokauteen. Tämä on vähimmäistoimi joka tulee toteuttaa viipymättä.

Hallituksen esitykseen kirjatut syyt sille, että taustalla oleva tavoite tutkintavangin siirtämisestä vankilaan heti vangitsemisoikeudenkäynnin jälkeen ei olisi nyt toteutettavissa, ovat riittämättömiä. Poliisin matkakulut eivät ole relevantti peruste pitää ihmisiä vastoin Suomelle annettuja jyrkkiä moitteita poliisin säilytystiloissa. Paremmat kuulustelutilat on järjestettävä vankiloihin ja vankiloihin on järjestettävä tarpeelliset työvälineet poliiseille. Uudistus aiheuttaa joka tapauksessa kuluja, mistä seikasta useat tahot ovat huomauttaneet mietintöön antamissaan lausunnoissa. Asiat tulisi laittaa kerralla kuntoon.

Poikkeuksellisen painavien syiden, joilla 7 vuorokauden normatiivinen enimmäiskesto voidaan esityksen mukaan ylittää, tulee olla sanamukaisesti poikkeuksellisen painavia. Oikeuskäytäntö tulee näyttämään tuomioistuinten suhtautumisen tämän kriteerin täyttymiseen tai täyttymättä jäämiseen.

Muutos lakiin syyttömästi vangitulle tai tuomitulle valtion varoista vapauden menetyksen johdosta maksettavasta korvauksesta

Muutosehdotus lakiin syyttömästi vangitulle tai tuomitulle valtion varoista vapauden menetyksen johdosta maksettavasta korvauksesta (31.5.1974/422) ei ole täysin johdonmukainen HE:n kantaviin perusajatuksiin nähden, vaikka muutosehdotuksen tarkoituksena voidaan tulkita olleen teknisluonteisesti saattaa myös tehostettu matkustuskielto ja tutkinta-aresti lain korvausmenettelyn piiriin, mikä tietenkin on oikein.

Jos matkustuskieltoa tehostetaan sähköisellä valvonnalla, tulee korotetun oikeudenloukkauksen näkyä myös sellaisen henkilön korvauksessa, johon näitä pakkokeinoja on käytetty aiheettomasti. Matkustuskiellosta maksettava korvaus vuorokautta kohden on Valtiokonttorin korvauskäytännössä ollut muutaman kymmenen euron suuruinen, ja nyt ehdotetaan, että korvausta voitaisiin maksaa vastaavasti tehostetun matkustuskiellon ja tutkinta-arestin osalta. Tämän ei tule tulkita tarkoittavan sitä, että korvauksen määrän tulee olla sama. Eriasteinen puuttuminen mm. liikkumisvapauteen tulee korvata eriasteisesti.

Läsnäolo tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa

Silloin kun tutkintavankia halutaan kuulla muussa asiassa kuin siinä, jonka johdosta hänet on vangittu, 14 vuorokauden enimmäisajan lyhentäminen 7 vuorokauteen on tarpeellinen muutos.

Muutosehdotus siitä, että vangittu saadaan siirtää 12 tunniksi poliisin säilytystilaan oman asiansa esitutkintaa varten, on torjuttava. Poliisin on hoidettava esitutkintatoimet vankilassa. Vangitun liikutteleminen edes takaisin aiheuttanee kuluja enemmän kuin poliisin matkustaminen vankilaan kuulustelua tekemään.

Helsingissä 13.12.2016

Mikko Ruuttunen
asianajaja, varatuomari
Espoo